

Publicaciones y Actividades

DISCURSO - 22/11/06

María Casado recibe la Medalla Narcís Monturiol

➤ Discurs de lliurament de les medalles i plaques Narcís Monturiol de la Generalitat de Catalunya al Progrès Científic i Tecnològic 2006

Dra. María Casado, Universidad de Barcelona

Honorable Conseller d'Educació i Universitats, Magnífics i Excel·lentíssims Senyors Rectors, autoritats, companys, amics, senyores i senyors.

Tinc l'honor de dirigir-me a tots vostès, en nom dels professors i de les institucions guardonades enguany amb la medalla i la placa Narcís Monturiol. En nom de tots ells, i del meu en particular, desitjo expressar la nostra gratitud a la Generalitat per haver-nos atorgat aquesta distinció. Distinció que considerem que va també adreçada a tots aquells amb qui compartim les nostres recerques.

Els meus col·legues m'han confiat la responsabilitat de pronunciar aquest parlament, la qual cosa em dona l'oportunitat de parlar sobre els problemes i els vincles que uneixen la Ciència i la Societat per mitjà de la Bioètica.

Per això voldria compartir amb vostès algunes reflexions: en primer lloc sobre què és la Bioètica, una disciplina nascuda com un projecte democratitzador a l'hora de prendre decisions ètiques, legals i socials que concenexen als avenços de la ciència i de les aplicacions biotecnològiques, i que rep amb aquest premi un important recolzament, i en segon lloc sobre les dificultats de l'activitat investigadora en l'àmbit de les Ciències Socials.

La Bioètica és un dels grans temes d'aquest nou mil·lenni i implica un canvi cultural d'importància, ja que avui el debat ha de referir-se al respecte i la promoció dels Drets Humans, pauta comuna en un món plural. Darrere la Bioètica poden bategar diferents formes d'entendre els drets, la llibertat, i fins i tot la "dignitat humana", concepte que constitueix un bon exemple de com la mateixa paraula pot tenir significats diferents: en efecte, s'utilitza tant per aprovar com per rebutjar l'eutanàsia voluntària, és a dir, la "mort digna".

Al meu entendre, la societat no solament ha de reconèixer la impossibilitat de que tots els ciutadans pensin de forma homogènia, sinó que ha d'entendre que això tampoc no és desitjable. La coexistència de valors i principis en què es basa tota societat democràtica ha de ser assumida també amb una concepció flexible de la Bioètica.

Naturalment, la flexibilitat comporta un cert grau d'imprevisibilitat, que no agrada als que desitgen la certesa absoluta en les decisions i busquen "receptes morals". Si bé la Bioètica va néixer com reflexió autònoma, aviat els corrents confessionals van adoptar la nova paraula. Això ha marcat el debat. Convençuts de que els problemes tenen només una solució vertadera, deixen a l'expert la tasca de trobar-la. Com si els problemes morals i polítics pogues-

sin transformar-se en problemes tècnics!

Assistim així a la proliferació de "receptes bioètiques". Es donen "remeis", solucions màgiques, que de nou conviden els ciutadans a declinar la pròpia responsabilitat en un tècnic: el bioeticista.

En aquest context, a finals dels vuitanta, el plantejament que jo defensava era revolucionari; enarborar la bandera del laïcisme i el marc comú dels Drets Humans es considerava una audàcia, i molts em van aconsellar que "suavitzés" el missatge si volia sobreviure. Felixment no ho vaig fer, i això va permetre aglutinar un conjunt de persones que pensàvem en una línia semblant, però que treballàvem aïlladament.

Pot dir-se que el preembrió del grup va sorgir en les jornades sobre la Mort en les Ciències Socials que vam organitzar a la Facultat d'Econòmiques a començament dels noranta. Però el genuí embrió de l'Observatori es troba en la creació del Màster en Bioètica i Dret de la Universitat de Barcelona -la primera edició del qual es va realitzar el 1995, i que han cursat ja gairebé quatre-cents alumnes de diferents procedències geogràfiques i professionals. El Màster ens va permetre connectar especialistes elegits seguint criteris d'excel·lència científica, i -amb el pas del temps- la qualitat humana de tots ells ha fet que una sòlida amistat ens relligui.

El nostre grup es va distingir des del principi per la seva peculiar aposta i per comptar amb el fort suport científic que ens van subministrar genetistes, antropòlegs, metges, filòsofs, biòlegs, infermeres, juristes,.... formant un equip d'investigació veritablement interdisciplinari. Avui, l'Observatori de Bioètica i Dret s'ha convertit en un referent amb signes d'identitat propis. Els professors de la Universitat de Barcelona en són el nucli central, però també s'hi integren professionals i membres d'altres universitats catalanes, de l'Estat, d'Europa i d'Amèrica, funcionant en xarxes que comparteixen aquesta forma de fer i d'entendre la investigació i la docència.

Es ben palès que cada vegada que es descobreixen noves aplicacions de les tecnologies, sobretot si afecten l'origen de la vida, s'alcen veus que reclamen aturar-ho tot, fins i tot "desinventar-ho". Asseguren que estem suplantant la divinitat i que les nostres pretensions i el nostre orgull seran castigats. La cosa no és d'ara, ni de bon tros. El corrent que desconfia del coneixement i de les novetats ha existit sempre: "si menges de l'arbre de la ciència sereu com déus"... I malgrat això, l'ésser humà sempre ha volgut saber a fi de poder controlar els processos de la naturalesa.

Precisament, ara, les noves tecnologies permeten intervenir en el que abans estava fora del nostre abast i que per

Publicaciones y Actividades

això mateix consideràvem "natural". Això genera responsabilitat en l'orientació que donem a les transformacions: ¿Aliments per a tothom? ¿Diagnòstic i medicina preventiva? ¿Fàrmacs a la carta? ¿Reproducció assistida, cèl·lules mares? ¿Limitació de l'esforç terapèutic? ¿Trasplantaments d'òrgans? O bé, ¿selecció per accedir a llocs de treball, o a una assegurança? ¿Dades genètiques i personals de lliure accés? ¿Ciutadans transparents?... La decisió no correspon a les biotecnologies!

A partir dels anys setanta la medicina va sofrir un canvi important ja que, al costat de la tradicional tasca curativa, el progrés biotecnològic va suposar l'oportunitat d'intervenir en els processos vitals fonamentals de manera que fins i tot els tradicionals fins de la medicina han estat posats en qüestió i ha calgut reformular-los. Parafraçant el títol del conegut text de Dworkin, les noves biotecnologies permeten "el domini de la vida", amb les pors i inquietuds que això pot produir. És el pas de pacients a ciutadans, de concepcions paternalistes de la vida a fonamentar la convivència en l'autonomia i la justícia, valors centrals de la Bioètica. L'abast d'aquest canvi de plantejament encara no s'ha acabat de manifestar, però la primera de totes les conseqüències que se'n poden treure -la més evident i la més 'revolucionària' al món sanitari-, ha estat desplaçar el centre de decisió des del metge al pacient: de la beneficència a l'autonomia.

Per això és útil unir les nocions de Bioètica i Dret, encara que al començament aquest lligam es veié com una pretensió imperialista dels juristes. No es tracta de juridificar la Bioètica, sinó d'entendre que el dret estableix uns mínims per a la convivència i que el respecte als Drets Humans n'és el punt clau. Avui, el Conveni de Drets Humans i Biomedicina, del Consell d'Europa, i la Declaració Universal de "Bioètica i Drets Humans" de la UNESCO, avalen aquesta tesi, propiciant pautes comunes per a la humanitat basades en els principis de llibertat, igualtat, precaució i respecte mutu per les opcions diferents.

El principi i el punt de partida ha de ser la llibertat i no la por al desconegut, -actitud molt humana però molt poc científica.

Com exercir la llibertat és quelcom que s'ha de decidir responsablement i aquesta decisió s'ha de construir socialment.

Parlar de deure és parlar de normes, de restriccions, la necessitat de les quals cal justificar. Escollir en quina direcció conduir la nostra vida és una decisió moral, autònoma. Establir en quina direcció volem que camini la nostra societat, ha de ser una decisió col·lectiva -política i jurídica. Aquesta és una tasca comuna que s'ha de basar en el respecte a l'altre, entès com un respecte solidari. Si els ciuta-

dans hem de valorar els riscos que volem assumir, ens cal informació i transparència.

Fins aquí he parlat de Bioètica. Ara desitjo remarcar una altra cosa que em sembla important en la concessió d'aquest Premi, i és el fet que s'atorgui també a gent que fem recerca en les Ciències Socials.

Per cert, és el moment de recordar aquí que, encara que commemorem Narcís Monturiol com inventor i com persona de pensament idealista i utòpic, progressista i lluitador per l'avenç de la ciència i per la millora de les condicions socials i polítiques, ell era... llicenciat en Dret!!.

Per això no voldria acabar la meua intervenció sense fer referència a que la investigació en les Ciències Socials s'enfronta a dificultats específiques que deriven de l'absència d'estàndards homogenis reconeguts tal i com hi són en les "ciències pures". Això té conseqüències dramàtiques per als investigadors a l'hora de l'avaluació, tant pel que fa al currículum, individual o de grup, com a la consecució de Projectes d'investigació competitiu.

Per exemple, al món del dret, els criteris per valorar les publicacions són diferents: no comptem amb índex d'impacte; la publicació en revistes estrangeres és menys valuosa, ja que -com que el dret té vigència territorial- el que es publica en revistes internacionals es considera, en la major part dels casos, divulgació... i, a més, es publica en llibres i monografies, i no en revistes. Exactament al contrari del que succeeix en les ciències bàsiques, per a les que sembla estar pensat fins i tot el model oficial de currículum: digueu-me, quin jurista o quin investigador de Ciències Socials pot omplir apartats com "patents i models d'utilitat"? En canvi, els comentaris normatius i jurisprudencials que poden ser obres creatives de primera magnitud... simplement no compten!

I, què hem de dir si es tracta de grups de caràcter interdisciplinari! Aquí es posen de manifest les més grans contradiccions entre el que es predica i el que es fa. L'avaluació i el suport de la interdisciplinarietat és una assignatura pendent a Catalunya i a Espanya. No obstant això, els plans d'investigació nacionals i internacionals insisteixen en el gran valor de la transversalitat. Però la realitat és que la interdisciplinarietat constitueix freqüentment un desavantatge a l'hora de competir per fons econòmics o per reconeixements.

Jo sóc optimista i em sembla que "els temps estan canviant". Crec que existeix una clara voluntat de millorar aquesta situació a fi d'adequar-la a les necessitats reals; igual com succeeix amb l'accés i la promoció de les dones científiques en igualtat de condicions. Però, lamentablement, hom no pot confiar-se, ja que les inèrcies són moltes i, a més, vivim en moments de ferotge i insana competitivitat.

Publicaciones y Actividades

tat reforçada per l'escassetat i per les retallades de l'estat de benestar.

Per acabar, voldria assenyalar que no és la confrontació sinó el posar en comú les idees, l'anàlisi raonada i la cooperació en el grup, el que fa avançar el coneixement. El treball en Bioètica exigeix precisament deliberació inclusiva i estar disposat a entrar en el debat per sortir-ne havent perdut alguna cosa de la pròpia actitud inicial en benefici de l'acord. La qual cosa és molt diferent de la guerra

-soterrada o visible- entre les capelletes que sovint trobem en certs Departaments i que converteixen el que hauria de ser un àmbit de coneixement en un reducte de relacions de poder.

La Bioètica, les Ciències Socials, la nostra Ciència i la nostra Tecnologia requereixen de la col·laboració entre disciplines diverses i de persones disposades a crear coneixement, a transferir-lo i a divulgar-lo.

Moltes gràcies.